

רדום

(Radom). עיר במרכז פולין, כ-100 ק"מ מדרום לורשה. ר' ידועה למן אמצע המאה ה-12. עד אמצע המאה ה-18 לא היה בר' יישוב קבע של יהודים, ורק ב-1814 נוסדה קהילה. במרוצת המאה ה-19 גדל היישוב היהודי בר' במהירות רבה, במיפקד ב-1897 נמנו בה 11,277 יהודים, שהיו 38% מכלל תושביה, וערב מלחמת-העולם השנייה נאמד מספרם ב-30,000 – כ-30% מכלל התושבים.

ב-8 בספטמבר 1939 כבשו הגרמנים את ר', ומיד החלו רודפים את היהודים בלי רחמים. בראשית שלטון הכיבוש גורשו לעיר אלפי יהודים ממחוזות פוזנן (Poznan) ולודז', וכנגדם גורשו 1,840 יהודים מר' לעיירות קטנות בסביבתה. עם כינונו של הגנרלגוברנמן באוקטובר 1939 הוגברו הרדיפות. ר' היתה לבירת מחוז, אחד מארבעת המחוזות של הגנרלגוברנמן (המחוזות האחרים היו קרקוב, ורשה ולובלין, ואחרי הפלישה לברית-המועצות נוסף עוד מחוז, גליציה).

בדצמבר מינו השלטונות הגרמניים יודנרט בראשותו של יוסף דיאמנט, והוקמה משטרה יהודית בראשותו של יואכים גייגר. בסדרת גירושים שהחלו באוגוסט 1940 גורשו כ-2,000 צעירים יהודים, נשים וגברים, למחנות עבודה במחוז לובלין, וכמעט כולם נספו מחמת התנאים האימים ומשטר הטרור ששררו שם. עוד כמה מאות צעירים גורשו למחנות קטנים יותר בקרבת ר', בייחוד לקרושינה (Kruszyna), ידלינסק (Jedinsk), לשיוב (Lesiow), דומברובה (Dabrowa), קוזלובסקה (Kozłowska) ווולנוב (Wolanow).

במרס 1941 יצא צו להקים גטו בר', וב-7 באפריל הושלם ריכוזם של כול התושבים היהודים בשני גטאות נפרדים. הגטו הגדול במרכז העיר והגטו הקטן בפרבר גליניצה (Glinice). בשני הגטאות סבלו היהודים הכלואים מרעב, בגלל מכסת המזון הזעומה שקצבו הגרמנים (100 גרם לחם ליום ו-200 גרם סוכר לחודש לנפש). וכן סבלו מתנאי תברואה חמורים, בגלל הצפיפות הרבה בשטח הקטן שהוקצה לגטאות. תושבי הגטאות ניסו להציל את חייהם ואת חיי בני משפחותיהם מרעב על-ידי הברחת מזון מבחוץ. מאות יהודים, בכללם נשים רבות, נורו בידי השומרים הגרמנים בעת שניסו לצאת את הגטו או כאשר נתפסו מחוצה לו.

בראשית 1942 ערכה הגסטפו המקומית כמה פעולות טרור בתוך הגטו, בעיקר נגד המשכילים. אחת האקציות הראשונות היתה האקציה המכונה 'יום הדמים של יום חמישי' ב-19 בפברואר 1942, ובה נתפסו בגטו הגדול 40-50 אנשים לפי רשימות מוכנות ונורו במקום, ו-100 אחרים שולחו לאושוויץ. ב-18 באפריל נורו עוד 21 יהודים בגטו הגדול ו-60 שולחו לאושוויץ. בליל 27-28 באפריל נערכו אקציות טרור בגטו הגדול והקטן כאחד, 70 יהודים נורו במקום ו-100 שולחו לאושוויץ, וביניהם יושב-ראש היודנרט דיאמנט וראש המשטרה היהודית גייגר.

ב-5 באוגוסט 1942 חיסלו הגרמנים את הגטו הקטן. לצורך חיסולו הוקמה יחידה מיוחדת של סיפ"ו (משטרת הביטחון) ושמה זונדרקומנדו פויכט, בפיקודו של האופטשטורמפירר אדולף פויכט, והיא הסתייעה בפלוגת משתפי-פעולה אוקראינים בפיקודו של אריך קפקה. הגטו נסגר בידי המשטרה הגרמנית המקומית (משטרת הסדר). תושבי הגטו הקטן נצטוו להתייצב במיגרש ריכוז ליד מסילת רכבת צדדית. הגרמנים והאוקראינים סרקו את הגטו הקטן בית אחר בית, ומאות יהודים שניסו להסתתר נורו במקום. כ-600 זקנים וילדים נורו במיגרש הריכוז, כ-800 גברים ו-20 נשים נבחרו לעבוד עבודות כפייה, וכול שאר 6,000 הגברים והנשים שולחו למחנה ההשמדה טרבלינקה. נוסף לכך שולחו אותו יום גם 2,000 מתושבי הגטו הגדול לטרבלינקה.

ב-16-18 באוגוסט חיסלו אותן יחידות גרמנים ואוקראינים את הגטו הגדול באותן שיטות. ב-16 בחודש חוסל החלק הדרומי של הגטו הגדול ולמחרתו חוסל חלקו הצפוני. 1,000-1,500 יהודים שגילו התנגדות או שניסו להסתתר נורו במקום. קבוצת ילדים נלקחה לבניין בית-המטבחים המקומי ונרצחה שם בידי אנשי גסטפו בפיקודו של אריך שילט, שהטיל רימונים אל תוך הבניין. כ-4,000 יהודים נבחרו לעבוד עבודות כפייה, ושאר 18,000 היהודים שולחו לטרבלינקה. במקומם של שני הגטאות הוקמו שני מחנות עבודת כפייה, אחד ברחוב שוורליקובסקה (Szwarslikowska) בגטו הגדול ואחד ברחוב שקולנה (Szkolna) בגטו הקטן.

ב-4 בדצמבר 1942 גורשו כ-800 יהודים ממחנה העבודה שוורליקובסקה לשידלובייץ (Szydlowiec) שבמחוז קילצה (Kielce) וכעבור זמן מה נרצחו. ב-13 בינואר 1943 שולחו משוורליקובסקה 1,500 אסירים לטרבלינקה. ב-8 בנובמבר 1943 חוסל מחנה שוורליקובסקה, כ-100 אסירים נורו והאחרים הועברו למחנה שקולנה. עם פינויו של מחנה מידנק, נוכח הצבא הסובייטי המתקרב, הועברו ממנו לשקולנה כ-1,000 אסירים, אך ב-26 ביולי 1944 פונה גם מחנה שקולנה וכול אסיריו שולחו לאושוויץ. מעטים בלבד שרדו.

הנסיגות להקים בר' ארגון התנגדות אחד ומלוכד לא הצליחו, והוקמו כמה קבוצות מחתרת ומטרתם לפרוץ מן הגטו ולפעול בסביבת ר'. בראש הקבוצה הגדולה ביותר עמדו האחים זלמן, ליב ויונה בורנשטיין, ובראש קבוצה אחרת עמד נח שלפרמן. בעת הגירושים הצליחו מאות יהודים להימלט ליערות ואורגנו כמה יחידות פרטיזנים, ואולם, במהרה נפלו כמעט כולם בקרבות עם יחידות המשטרה הגרמנית. כמה עשרות מן הנמלטים מגטו ר' הגיעו לורשה והשתתפו שם במרד ורשה הפולני באוגוסט-אוקטובר 1944.

אחרי המלחמה ניסו כמה מאות ניצולים להתיישב שוב בר', אך במהרה יצאו את העיר ורובם הצטרפו ל'בריחה' למערב.

